

Թեան համար կուտած Հայ կամաւոր-
ներին: Եւ ալ երկրորդացի այդ ա-
ռաջարկը որ ընդունուեցաւ բոլոր
ներկայ անդամներէն: Յանձնաժողով
մը կազմուեցաւ հանդէսին յաջորդ-
թեան պայմաններն ու հանգամանք-
ները ուսումնասիրելու համար որ բո-
ւոյնս որոշումներ որոշելով հրատա-
րակուին: Կը փափաքէինք շքեղ և
արդիւնաւոր լինի մ'ընել: Եթէ յար-
մարութիւն տեսնուէր, ճաշկերոյթ
մը սարքել, հրախիչ նստ առաւ,
կան ընդհանուր հիւպատոսը և այլ
պաշտօնական անձնուորութիւններ
որոնց որամտորութիւնները կամ
խորհուրդներն իմանալու համար
նախապէս հարկ եղած գիտմաները
կատարել և այլն: Եւ հաշտմանի խա-
նակիչ և պատաւախիչ ոգին այս առ-
թով ալ սկսաւ յագործել և երեան
գալ: Ժամանակ թէ այս անգամ թառե-
րական ներկայացման պէս սկզբէն
չհակառակեցաւ, այլ կոմիտէի այս
կամ այն անգամի գէտ իր անձնական
հակառակութիւններն սկսաւ առաջ
քշել ապօրինաւոր և բացէ ի բաց
Թշնամական տառակութիւններով
որպէս զի տառեք գլուխ և հրամա-
րին և գործը իրեն մնայ միայնակ:

Երկար կը լինէր այստեղ մէկիկ
մէկիկ մանրամասնել իր ամբարտա-
ւած և պատակաւի վարմանը և ար-
դէն բաւական երկարեցաւ իրենց
ստանդարտ խնդրուած շրջափակա-
նին այս պատասխաւ: Եւ ինչպէս ար-
դէն գրած էին յայտնի: Եւ նախքան
մէջ ներկայացուեցաւ կոմիտէի լուծ-
ման կամ շարունակութեան խնդր-
քը, և քանի որ 7 անդամներէն կը
հրամարական կատարին, որոշուեցաւ
կոմիտէն լուծուած հրատարակել իր
վերջնական հաշիւներ ներկայացու-
նելով:

Քաղաքին կոմիտէի լուծման ծա-
նուցումը և հաշիւները հրատարա-
կութեան շարունակ: Եւ հաշտման մի-
օր երկար յորդուած մը բերաւ ինձ,
բոնով թէ Հայ ժողովրդին ազգուած
կոչ մ'է կամաւորական շարժման
նիւթագէտ օգնելու համար և խըն-
գրեց որ հրատարակեմ Արմէնիայի
մէջ: Պատասխանեցի թէ ուշադրու-
թեամբ կարդալէ յետոյ երբ տես-
նեմ որ անշարժութեան մը չէ, կը
հրատարակեմ, բայց ամէն պարտ-
քայի մէջ պէտք է նախ փութացը-
նել կոմիտէի վերջնական հաշիւներէ
և այլ ևս իր լուծուած լինելուն հրա-
տարակութիւնը: Յետոյ իր յոր-
ւածը կարգաւոր տեսայ որ «կը
խնդրէ Հայ հայրենակիցներէն որոնք
փաստաթուղթն ունին նախկին և կող-
կասի Հայ կամաւորներուն նպատակը»
կոմիտէի գանձապահին վրայ, թող հա-
ճին իրենց նպատակները շարունակել
ուղարկել իր հասցէին և ինք պատ-
րաստ է հասցնել թիֆլիս Ազգ-
այի քոյին: Բնականապէս չէի կըր-
նար հրատարակել իր յորդուածը
Արմէնիայի մէջ, թէ և այդ կուգար ա-
պացոյց մ'ալ աւելցնել այն եւթմա-
դրութեան որ ինք արդէն կուգէր կո-

միտէի անդամները զգուցեցնելով անոր
լուծման պատճառ դառնալ որ գոր-
ծէ միայնակ կամ իրեն եւթմարկուող
անձեր միայն իրեն հետ առնելով:
Ճիշտ ինչպէս որ մէկի մը համար
զրոյց չըլի թէ իր կնոջ մահին պատ-
ճառը գարձած է իր սիրած ուրիշ
կնոջ մը հետ ամուսնաւորու համար
և դեռ նախարարին մեռելը չթաղուած
եղէն ամուսնանալ միտին հետ, աստով
կը փութայ ապացուցանել իրեն վը-
րայ եղած կոտորածը, Եւ հաշտման ալ
դեռ մեռած կոմիտէին ծանուցումը
չհրատարակուած, ուրախութեան
խելայեղ կը փութար հրատարակել:
Թէ այսուհետեւ ինք միայնակ պիտի
շարունակէ կոմիտէի գործը և իր
հասցէին գրկեն կամաւորներին նը-
պատակները: Երբ Եւ հաշտմանի այդ
կոչ յորդուածը հաղորդեցինք կոմի-
տէի այն անդամներին որոնք իրենց
քաւէ տուած էին կոմիտէին լուծ-
ւելով: Դեռ մամանակ մ'ալ այսպէս շա-
րունակուելուն համար, իրենց գոր-
մանք ու զայրոյթ յայտնեցին Եւ հ-
րամանի գործած այդ յանդգնութեան
վրայ:

Բայց Եւ հաշտման որ իր այդ ան-
պատշաճ գրութիւնը Արմէնիայի մէջ
չհրատարակելուն համար մեզ գէտ
բորբոքած կատարած էր, սկսած է ինք-
նին անմասնապէս և անգոնաբոլ կերպով
հանգամանակութիւններ ընել կոմա-
ւորներին անուամբ, ինչպէս որ այդ-
կը հաստատեն իր ինձ ուղղած օր-
ւիշ ամուսնի անգամագրութեան մէջ:
Նամակը և Եւ հաշտմանի գան-
ձապահութեամբ նոր կազմուած կո-
միտէի մը հանած առաջին շրջափա-
րակումի հրաք և Երբ տալիքը:

Թէ Եւ հաշտմանի անհատարար և
անգոնաբոլ շարունակած ձեռնարկը
ինչ պարագայի մէջ յանդիպաւ յե-
տոյ Եւ հաշտմանի գանձապահու-
թեամբ նոր կոմիտէի մը կազմու-
թեան, այդ մասին կը խօսինք յա-
ջորդ թուով որով կը վերջացնենք և
այս պատասխան-յորդուածը:

Մեր այս յորդուածի սկիզբը տա-
րակոյս յայտնած էինք որ գրէթէ
կէս դարէ ի վեր իր հանրային գոր-
ծունէութեամբ ծանօթ գործիչի մը
դէմ յայտնի սուտերով և անխիղճ
զրպարտութիւններով գրուած շրջա-
րեւրակների մը համամիտ եղած լի-
նելու լին նորակազմ կոմիտէի բոլոր
անդամներն այս Հիմա նամակ մը
ստացած ենք կոմիտէի 9 անդամնե-
րէն ալ ստորագրուած, որոնք կը
յայտարարեն թէ «1915 Նոյ. 8
թուակիր և «Ո՞վ է չփութութեան
ցանկացող» վերնագրով թուոցիկը,
հրապարակ հանուած է կոմիտէի
ամբողջ անդամներու հաւանութեամբ
և լիազոր գիտակցութեամբ:»

Կը խոստովանինք որ բնաւ մեր այդ
եւթմարկութեան մէջ սխալած լինելը
և ներողութիւն կը խնդրենք որ
մենք կարծեք ենք թէ այդ նորա-
կազմ կոմիտէի անդամներին մէջ կը
գտնուին այնպիսի անձեր որոնք
ամսթի զգացում կրնան ունենալ մեզ

գէտ այդպիսի անիրաւ ու անվայել
յարձակման մը մասնակցելու համար,
մանաւնդ այնպիսի խնդիրներ մէջ
բերելով որոնց հետ իրենք կոչ
լուծին և բոլորովին անտեղեակ են:

(Շարունակելի)
Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ
ՆԱՄԱԿ ԱՆԳԼԻՍԿ
Ընթան, 27 Նոյ. 1915
(Շաբ. 20րդ. Թուէն)

Այդ տեսութիւնը ցոյց կուտայ որ
յա գրքային մէջ թէ՛ տնտեսաւոր-
րանը գրող աղին յորդը և թէ՛ հե-
ղինակը ճշմարտութիւնը ի լոյս բե-
րած են զլուշտութեամբ ընտրուած և
չափաւոր բառերով և մերժած են
«Սըրճարանի մէջ շողակրատու-
թիւններ» կոչուած ինչպէս անուանեց
1876ին Լորտ Պիքնֆիլտոնի տարւայ
պուլկար ջարդերուն անթուղանտոյգ
տարածայնութիւններ համարելով, և
իբր թէ շատեց եղած լինցած ա-
րարքներու պատմութիւնն են:
Թերեւ տշխարհիս ամենագարհաւրե-
լի լորը ամենաճշգրիտ և մանրամաս
կործանագրեն, առանց ոեւ ցաման
արտայայտութեան, առանց խորին
բարկութեան և առանց իսկ վրէժ-
խնդրութեան փափաք ցոյց տալու:
Լորտ Մէյորի հանգանակութեան
համար առաւել նուէրներ կրնան մի-
քանի կեանքեր պատել բայց փոքր
Ասիայ մեծագոյն մասին մէջ «Delen-
da est Armenia» մի սպաննուած աղ-
գի սկզբներուն վրայ կը ծածանի:
Արեւելքի մէջ Քրիստոնէութիւնը մի-
տած է և իւր կործանման վկայա-
դիրը: Երիտասարդ Թուրքերը
«Միութեան և Եւրոպայի միութեան
գովթէն» պիտի կրնալ մասնացա-
նել երբ ասոնք Գերմանիայի կայս-
րին բարի դալուստ մաղթեն, «ա-
րեւել տակ տեղ» մը բռնելով իւր
ցանկացած երկրի մայրաքաղաքը
մտած ծածանակը: Գրուածքը շա-
րունակելով կըսէ:

1. Թէ հազար ինը հարիւր տասն
և հինգ թուականի մայիսէն մինչեւ
հոկտեմբեր երբ համատարած ող-
բերգութիւնը կը կատարուէր, մէն
մի քաղաքի մէջ գերմանական հիւ-
պատոսներ կը գտնէին որոնք ամե-
նակարող էին ու կրնային եղելու-
թիւնները հեռագրել կ'այլիս իրենց
գեւապանին, և մէկ ժամուան մէջ
անկէ Պէրլին: 2. Թէ Ամերիկայի
հիւպատոսներու կողմէն այս զար-
հուրանքներու գաղաթման կամ վե-
րացման համար դիմում ընելու բո-
լոր խնդրանքները մերժուեցան:
3. Թէ Պիլճիքայի խժգժութիւնն
բու յիշատակարանը դեռ մի քանի
ամիս առաջ հրատարակուած էր և
թէ այս խժգժութիւնները զոր Գեր-
մանացիներն ի գործ դրին, միայն
աստիճանաւ կը տարբերէին և ոչ
տեսակով: 4. Թէ Լնվէր փաշան
Պէրլին կրթուած էր և գերմանա-
կան շքանշաններով զարգարուած, և
ստուգիւ պիտի հետեւէր «ևէ խրա-
տի որ իւր Արքունի դաշնակիցը

իրեն տար և 5. Թէ Անատոլի բը-
նակիչները լինելով անհաւատալի
կերպով թանձրամիտ և անուս՝ ա-
ռետուրի, ժաճառականութեան և
մասց մշակութեան ամբողջ թեմե-
րը Հայոց ձեռքը ինկած էին, որոնց-
մէ մէկ միլիոն անհատի արտաքու-
մը պարագայ մը պիտի թողոր որ
մասնաւորապէս յարմար է այն տե-
սակ գերմանացի գաղթականին որ
իւր երկրին մէջ ամէնէն աւելի կըզ-
գայ բազմամարդութեան ճնշումը:

Ասկէ յետոյ յօդուածագիրը Հա-
յոց կրած խժգժութեանց, շարժա-
րանաց և անգթութեանց ոտարո-
ւողեցիկ համառօտ քաղաւած մը կը-
նէ ու խօսքը շարունակելով կըսէ:

Բայց ոեւ Գերմանացի գաղթա-
կան պաշտպանեալ պիտի երթայ
Անատոլու և գերմանական կայսրու-
թիւնը Պէրլինէն Պաղատա պիտի
ընդարձակի, իսկ անանկացած, տա-
սանարդուած և սահմանափակեալ ցեղ
մը որ հաստատ եղերքներու մէջ
պիտի պահուի, վերջապէս պիտի
սորվի որ Աստուած գոյութիւն ունի
և թէ իւր անիւները խիտ բարակ
կաղան: Երբ Լնվէր, Թալէաթ և
ուրիշ Երիտասարդ Թուրքեր, Լոն-
տոնի մէջ տնախմբուեցան, կը յի-
շեմ թէ ինչպէս Մրթրը Ժորճ Ռու-
սելի (Mr. George Russell) հետեւելով
Պալքանտոն Յանձնաժողովին հրա-
ժարականն տուի: (Ահա տակ սկզբ-
բունքի տէր անձնաւորութիւն մը):
Ասանց ամէնքն այլ Հերպերթ Սթեն-
սըրի (Herbert Spencer) և Ժոն Միլ-
արթ Միլի (John Stuart Mill) Գըր-
ւածքներէն սահուն սահուն հատ-
ւածներ ի վկայութիւն առաջ կը
բերէին ու յաջորդապէս կը ծածկէին
Թուրքին յաւիտենական ատելու-
թիւնը և արհամարհանքը ու յաւի-
տենական գաղաւթութիւնը: Ուրախ
եմ այսօր որ, ինչպէս Լորտ Պրայս
կանուանէ զանոնք, այդ «անգամ-
ներու ամբոխ» էն չը խաղաւեցայ ո-
րոնք յաջորդապէս միացուցին Արե-
ւելքի յանցանքները Արեւմուտքի
յանցանքներուն: Այս թշուառու-
թեան և բռնաբարութեան համա-
տարած ընդհանուր գործը չենք
կրնար վեր ի վայր չըլել որոնք
վեց ամիսէ ի վեր վրէժխնդրութեան
համար Աստուծոյ ապագակցին և
ընդունայն-բայց մենք կրնանք երգ-
նուլ երգմամբ և ամենքս ու մեր
միտքը դնել թէ սուրբ իր պատեա-
նը չը պիտի դարձունենք մինչև որ
Ասիական Թուրքիան կտոր կտոր չը
պտտուի, և թէ ոչ մի Քրիստոնէայ
ժողովուրդ և կամ ուրիշ ցեղէ ժողո-
վուրդ յետ այսու Թուրքին ձեռամբ
չը կտաւաքուի և թէ Թուրքերը
և ոչ ալ Գերմանացիները իրենց
անմարդացուցած երկիրներէն և
կորսնցուցած ժողովուրդներուն ան-
հետացումէն ոեւ օգուտ և շահ պէտք
չէ քաղեն: Եթէ այս բանը գլուխ
հանել, այս պատերազմը բոլորովին ի
զուր մղուած չպիտի լինի, ոչ ալ մեր
մեռեալները առանց նպատակի գոհ-
ւած: Խրիմի պատերազմին հակա-

աւիտ տոններ ճօն Պրայթ (John Bright) տաղաւայ սերնդեան գիտնական զինքը որդիորդընէր համար յետեւ իտարածելով ի անհիմնի մարտական վարչութեան մը գէտ թեոյ պահպանողական (Tory) պե. տական մարդ մը (Էօրտ Սալզպըրին) մեղի կրէ թէ այն տան մեք մը դրամը սխալ ձեւով վրայ դրաւ գրինքը Մենք բնաւ չէինք մը վրայ դրաւ չը գրինքը այլ յափշտակի կրտակաաղի վայրենի անառնի մը վրայ՝ որ անգաղար աբան և բռնարարութեան կը ծաբաւի Ռակէ մէկ սերունդ վերջը Ճ. Բ. Կրինը (J. R. Green) Անգղիան Տիգրայելի իշխանութեան ներքե Սաանային կողմը և դժուրի սիւրոյն համար գէպի պատերազմ մըդ իկը տեսաւ Արդիւնքը եղաւ Սան Սթեֆանայի դաշնագրին աւերումը և անոր տեղ Պէրլիի գաշնագրին կը դրուի — որմէ ուղղակի ծագեցաւ ժամանակակից Եւրոպայի ողբերգութեանց մեծագոյն մասը, բովանդակելով նաև այս պատերազմը Այսօր գիւնագրի տնօրէնը ասումստերու զը թիւքիոյ հետ գաշինքը ընելու տեղ ինքիկը բացարձակապէս աւոր հետ պատերազմի մէջ գտնեալուն համար երբ նա Քայզերին բարեկամ է, Sir Edward Grey կը պարտուէ:

Կրնանք գինքը և իւր ժողովուրդը շնորհաւորել այդ բարեկամութեան համար — ողջ ազգ մը գիտկի մը կցում, որու շարագործութիւններուն համար ինք պատասխանատու է և որ երբ ժամանակը լրանայ մինչև իսկ գուցէ գէպի Սիւրիք իւր յուսահատ թափին առթիւ որուն այժմ ձեռնարկած է, գայն վար պիտի քաշէ գէպի նոյն կորստեան անդունդը ուր ինք անխուստիելիորէն զլորելու նախապահմանում է:

C. F. MASTERMAN
(Շարտեմակցի)

ՀԱՅԵՐԻ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԻՆ
ԱՌԹՈՎ

Հոռի Ս. Պապը գեկտ. 6ին վատկանի մէջ գումարում կարդի. նախերի գաղտնի ժողովի նստին մէջ երկար ճառ մը խօսեք է խաղաղութեան պէտքը չեղտելով, իր այդ ճառի մէջ սղբայով յիշեք, է նաև թէ գծաղգ հայաստանին վերջնական կործանում մը կը սպառնայ, զայն կատարեալ աւերակ դարձնելով:

— Գերմանիայի կաթողիկէ քրիստոնէայ ընկերութիւններին պատկանող նշանաւոր անձնաւորութիւններ գրութեամբ մը գիտեք են գերման կառավարութեան, խնդրելով որ կառավարութիւնը ջանայ որ թիւրքիայի մէջ վերջ մը տրուի Հայերի կոտորածներին, կառավարութիւնը պատասխանեք է թէ ինք միշտ ջանացած է թիւրքիայի մէջ քրիստոնէայի պաշտպանութեան և պիտի շարունակէ նոյն պաշտպանութիւնը:

Նը որի մասին կրնան վստահ լինել Գերմանիայի քրիստոնէայիները, իայց եղբու թիւնները մինչև այժմ գերման կառավարութեան այդ յայտարարութեան հակառակը ցոյց տուած են:

— Գերմ. իտալ. լայնագիւղի մէջ ընկերվարական երեսփոխան լիւպնախտ, ի միջի սղոց, հետեւեալ հարցումը ուղղեք է պետական քարտուղար Տ. Եր Պէթման Հօրլէին:

Պետական քարտուղար տեղեկութիւն ունի՞ Հայաստանի մէջ գործուած խոթորութիւններին վրայ որոնք երեսնամեայ թշնամի մամուլը:

ՌՈՒՍ ԶՕՐԱՐԱՆԱԿ
ԹԻՐԻՐՔԱՀԱՅՍՏԱՆԻ ՄԷ

Պետրոգրադէն կը հեռագրեն գեկտեմբեր 17ին, զվանի լճի հիւսիսային ափերեան ծայրը, Արճէշի հիւսիսկողմը, մեր իսկաններէ մին մի քանի հարիւր քիւրտերի գէտ երկարատե կռուէ մը յետոյ քնց գաւոնք լեռներին մէջ, թշնամին գետնին վրայ թողուց 60ի չափ դիակներ, Հարիւր գլուխ գուռի նախիր մը ինկաւ մեր ձեռքը: Մեր ունեցած կորուստը աննշան է:

Այս կոռի մէջ Հայերէ բաղկացած մեր իսկաններէ մին ազգեցիկ բաժին մ'ունեցաւ:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԶՐԱՆՍԵՐԷՆ ՄԱՄՈՒԼԸ
ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Գոհութեամբ կը տեսնենք որ Տ. Մ. Կիւմիւշեան կարեւոր յօդուածներ սկսած է հրատարակել Մարտէլի ամենատարածուած օրաթերթին Le Petit Marseillaisի մէջ Հայերի վիճակին վրայ: Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է նոյն օրաթերթի անցած հինգշաբթի օրի (16 գեկտեմբեր) թուին մէջ Pourquoi et comment les Turcs persécutent les Arméniens (Թիւրքերն ինչո՞ւ համար և ինչպէս կը հալածեն Հայերին) վերնագրին տակ հրատարակած յօդուածը ուր կորուկ և դիւրահասկնալի բացատրութիւններով տեղեկութիւններ տրուած են թէ Հայերը ցեղով, լեզուով, կրօնքով, քաղաքակրթութեամբ և հայրենիքով Թիւրքերէն բոլորովին անջատ ազգ մ'են, թէ և ինչին թիւրքահայապակ:

Անոնք որ Եւրոպայ բնակած են, գիտեն թէ Եւրոպացիները իրենց թիւրք կըմըռնեն այն որ թիւրքիա ծնած և թիւրքահայատակ է որովհետեւ իրենց ըմբռման համեմատ տէրութիւնն է ազգութիւն (nationalité) կազմողը: Հետեւապէս գծուար կը հասկնան արեւելեան նշանակութեամբ մեր ազգութիւնների իրարմէ ունեցած բոլոր տարբերութիւնները: Ուշափ գրուի այս կէտի վրայ և որոշ կերպով Եւրոպացիներին բացատրուի «ազգութիւն» բառին նշանակութիւնը թիւրքիայի մէջ քաղաքական տեսակէտով, շատ չլինի, փափաքելի է որ Տ. Մ. Կիւմիւշեան

երբեք ալ մեր հայ կամաւորների հերոսական գործունէութենէն տեղեկութիւններ հաղորդէ ֆրանսական մամուլին:

ՄԵԾ ԱՊՍՏՈՒՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոռի Corriere d'Italia լրագիրը Հոռմէն անցնող երեւի մէկ անձնաւորութեան հետ ունեցած խօսակցութիւնը հրատարակած է, որմէ կը քաղենք հետեւեալ մասը որ ողջ վերջագրի տակ գրուած է: Տեղեկատու Վերոյի Հայաստանի և Կիլիկիայի արաբիներին վրայ խօսել վերջ, հայկական ապստամբութեան մասին հետեւեալ գիտողութիւնը կրնէ:

«... Եւ ասոնցմէ յետոյ ալ կեղնեն կըսեն թէ ապստամբութիւն ծագած է:

— Ճշմարիտ է այդ, բայց տակէ գաւտարներ բան մը չէր կարող լինել, կառավարութեան կողմէն գործադրուած ոճիւրները և այն ոճիւրներ որոնց ինք կառավարութիւնը կընդպատէ, կը թողարտէ կամ շարգիւր, այնքան զրգռող են որ ապստամբութեան կրակը կը վառեն: Թող տուէք ինձ բռնի, որ այսպիսի ապստամբութիւն մը պատմութեան արձանագրած ամէնէն օրինաւոր ապստամբութիւնն է:

Սիվադի և Գարահիսարի նահանգներ ապստամբութիւնները բռնադատուած են թիւրքերին յետ քաշել կովկասեան ռազմաճակատի զինուորներէն մաս մը: Հայ կամաւորները, որ կը կռուին այժմ սուսական բանակի շարքերին մէջ, կը քալեն Ռադէշի և Մուշի ճանապարհին վրայ և կը պատերազմին կամ յաղթելու կամ մեղմելու համար: Անոնց համար այս երկու ծայրերէն դուրս ուրիշ միջոցներ չկան: Արդարեւ և թէ անոնք չիրթան պատուի դաշտը, պիտի մեղմին ապանուելով զօրքերի կեղրոնացման բանակին մէջ, անհիւրընկալ անապատների մէջ և կամ թէ լեռների վիհերին մէջ որոնք ամենէն սև հարստահարութիւնների գործին վկայներն են:

Մանթա Ք. ք վանի նշանաւոր անցքին, Նոյեմբեր ամսէն սկսեալ, այսինքն ռուսները պատերազմի լայնարարութիւնէն ի վեր, վանի բնակիչները նախատեսելով թիւրքերի կոտորելիք կոտորածը, զինուոր են պաշտպանուելու համար: Մինչև մարտ ամիս և թերեւ աւելի առաջ, թիւրքերի վրիժառութիւնները երբէք այնքան խիտ չէին, թերեւ աւոր համար որ վանի ժողովրդի քաջութիւնը ծանօթ էր: Բայց երբ թիւրքերը զօրքերի բաւական խոշոր թիւ մը հաւաքեցին, հրամայեցին վանի ժողովրդին զէնքերը վարդենել: Թիւրքական աւանդութեան մէջ այս հրամանը միշտ կատարած:

Ների սկզբնաւորութիւն կը նշանակէ, վանեցիները, զիտնալով այդ մեթոցին հնազանդիւր թիւրքերը յետոյ հրգեհի տուն քաղաքը, մէկ ամսի միջոցին 18.000 ռուս ձգելով անոր վրայ:

Ամբողջ այդ ամիսը վանի բնակիչները գիտցան շարունակ որոշապանուիլ և հիւանդի կերպով դաժարել:

Նոյն միջոցին կովկասի սուսական բանակը կանցնէր սահմանադրութիւն և կը քաշէր վանի վրայ: Ընդհուպ թիւրքերը այդ երկրամասի միւսի մաններին հրամայեցին յետ քաշել զէպի ապահով վայրեր և իրենք իսկ լեռների քաղաքի պաշարումը, որ քիչ յետոյ գրաւուեցաւ ռուսական տգաւարար զօրքերէն:

Գիւմարութեան և ոյժի այս հիւանդի օրինակը մեծ տպաւորութիւն գործած կը լինի Կ. պոլսի կառավարութեան մարին վրայ: Անտարա կոյս կոտորածի հրամանը կեղրոնի կառավարութեան տրուած էր վերջնականապէս յունիս 23ին:

Այն կառավարիչներին, որ կը վարանէին, հակացուցին որ տղ կէտի վրայ ոչ մէկ վիճարմութիւն չէր ընդունուիր: Այսպէս, հրամայեցաւ և գործողութեան վերջապէս սուսակի բնովնումը հայ ժողովրդին որ կը գտնուի թիւրքական լճին տակ:

ՌՈՒՍՆԵՐԻՐԹԻՐԸ ՊՍՏԵՐԱԶՄԸ
ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Կովկասի փոխարքայն պետական գանձէն յանձնեք է 46.000 բուրժի ֆաղաքների Միութեան կովտէին, որմէ 13.000ը պիտի յատկացուի վանի որք երախայիներին համար ապաստան մը չինելու և կահաւորելու և մնացած 33.000ը վասպուրականի ամբողջ շրջանի գաղթականներին ձմեռային զգեստներ բաշխելու:

— Թիֆլիս ապաստանած թիւրքահայերին օգնելու համար զանազան ձեռնարկներ և ընկերութիւններ կազմուած են կովկասի մէջ: «Աղբիւր. Տարազ» ի խմբագիր Տ. Տիգրան Նազարեան ալ որ այդպիսի պարագայների մէջ անխնայ գործիչ մը կը հանդիսանայ, միայնակ ձեռնարկեր է ճաշարան, օթեան մը հաստատել վանեցի փախստականներին մինչև որ տեղ մը գտնեն, ձրիապէս ճաշ և պատապարան տրուելու համար: Չանազան անձեր քաջալերելու համար Տիգրան Նազարեանի այդ ձեռնարկը, գրաւական օգնութիւններ զրկել են իրեն:

Անցնալ շարժու ա Ուարսէլի Հայ Երեւտասարդաց Որումիւն ը առաջին առթով իր հաւաքանմ հոնգանալուծիւնէն 600 բուբլի (1.175 ֆր.) գրկան է հեռագրով Թիֆլիսի ։ Ազգային Բիւրոյ ին,Կովկասի հայ քաջարի կամաւորներին յստկացուելու համար ։

ՈՒԻՏԱԽՈՐԵԵՐ

• Եթէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ
 մոռացի զես աչ իմ: Սաղմ. ԺԼԶ
 Այսպէս կը մրմնջէին Երբայեցի գերի
 շերը օտա դետս Բաբելացոց նստեալ: Ս
 Դարւոգոգնոտորը Հրէատանը ամայա-
 ցուցած, Սողոմոնի տաճարը քանդած ե-
 ժողովուրդը իր իշխաններովն ու քաջանա-
 ներովը գերի վարած էր ի Բաբելոն:
 Բայց անոնք չէին կրնար մոռնալ բուերու-
 քոյի դարձած Սիօնը, և գերութեան մէջ
 Սրբաւածի ու Մովսէսի հաւատարմովը չէն-
 ւած՝ Ե Ս. Կտակարանները Եփրատի ու
 Տիգրիսի ուռենիներէն կախած, երես-
 ները զէպի Երուսաղէմ, արտասրահոս աչ-
 քերով կերդէին ու կը կրկնէին իրենց
 Ս. Ուխտը. • Եթէ... »

Ո՛րքան ճշգրիտ նմանութիւն կայ մէկ
կողմէ Հնոյն Բաբելոնի երբայեցի գերութեան
և նոր Բաբելոնի (նոյն Միջագետքի անապատները քաշուած) Հայ գերութեան
և միւս կողմէ սուրէ ու գերութեան մտադադուր
այլ ջրուած այն օրուայ իտալէյացիներու և
այսօրուայ ամալպացած Հայաստանէն դուրս՝ այժմ յԱրարատ Հե-
ծեծող տարազիր Հայ գաղութներու միջև:

Գարնեալ երբ կը մտաբերէի մարդաբե-
նեբա ներշնչեալ գուշակութիւնները Քա-
րէլոնի գերնդարմին, Սիօնի վերաշինու-
թեան և Խորայէի Ճաշցողաց & իրեն զու-
տեղս երկնից & րազմութեամբ վերանելու
Հրաշայի պարագաները, լաւահառաչ կա-
ղաղակէի, արդեօք Հայն ալ պիտի ունե-
նայ զբեմնդիր Կեօվա մը՝ որ յարուցա-
նէ Բաբելոնը կործանող և Հայուն աղա-
տութիւն պարզեող Կիւրոս մը, և պիտի
երեւնա՞ն մեր մէջ ալ Զորաբարելներ, որ
անապասներէն և օտար չէներէն ժողովին
եկերաբախտ Հայութեան ցափ ու ցրիւ
Ճաշցողները, ատաղներդեղու համար զու-
տոնք զէպի Հայութեան սեւաւոր Սիօնը
Այո՛, միաքո այս խոհերով մերթ կը
տանջուէր և մերթ կը յուսադուէր, երբ
կարդացի նախ Արմէնիսի 7/20 հոկտ.
1915ի Թուին մէջ իմ մէկ մտտեաւոր նա-
մակէն քաղուած մը՝ հայ ռազմային շարժման
վիժելուն արժանաշարժ խմբադրի կողմէ
թանկագին քաղաքակրթանի մը արժանա-
ցած, և ապա Յուսաբերի 6 նոյ. 1915ի
Թուին ցեղեցիկ խմբադրականը՝ որ ի միջի
այլոց կարծեա ամենաճշգրիտ հեռողա-
ցութեամբ մը կը լուսանկարէր, կը ցուա-
ցնէր վտարանցի Երամեանի խոհիւն ու
ցաւերը Տանկահայոց ոչ չեթաթօմպ անբու
և մտաւորականներու գոհակոյտին հանդէպ

Արդարև ամեն անգամ երբ միտքս կը
բերեմ 1913ի քաղաքայէտ և նոյն իսկ
անտեսապէս քորցաւած Վանն ու Վան-
պուրականը, երբ կը վերաբերեմ Իզմիրի
սկսեալ Էջմիածնի, Երևանի, Ալեքսան-
դրապոլի, Թիֆլիզի, Պաթումի, Տրապի-
զունի, Սամսունի, Պալատի, Իզմիրի և վեր-
ջապէս Լիզիպոտի պատուական ազգա-
կիցներու իշխերը և ուխտը՝ Վանն ու Հա-
յաստանը աշխարհու տառաջին առթիւ, և
չստերուն հոմ Հաստատուելու ծրագիրնե-
րը, աղիւմներս կը գալարին և ուրաս կ'
աւարտուի կոկիւղակէ Խնչ-յոյսեր և ին-
տղեսութիւն զրոյց դիւտի մեծ յորեւեռնէ
(13/26 հոկտ. 1913 Էջմիածին) մինչ
Վանի յաղթանակէ՝ ցնծասունը յԱլեքսան-
դրիա (31/13 յունիս 1915) և այնուհետ
Խնչ զառն պատրանքներ... Աստուած ի

Յիշորութեան այդ երկար շարքին մէջ
յաւէտ հողոյոյ առջև կարճաճանայ մանա-
ւանդ հայ ազգանքի հսկան, անմոռանային
Զօհրապը, որուն հուսկ յետին րանքը,
«Անաք բարո՛ւմ, Հայ՛ի ռը՛» արտակեցեք
հառաչ մը, որ ապահովապէս հարիւր հա-
զարաւոր զոհերու հողոյ խորերէն ալ սը-
լացած է, իր լակնակնան ձեռին մէջ ան-
հունօրէն խորիմաստ, Կիլիկիոյ տխուր
ամայութիւններէն յարիտեան պիտի ար-
ձագանգէ ի սփիւռս աշխարհի ամէն հա-
յու ականջին: Այո՛, Զօհրապ գրեթէ միջ-
ազգային մտաւորական մը ըլլալով հան-
գեքով՝ հիմարիտ և գիտակցական սէր մը
ունէր զէպի իր հայրենիքը: Միայն երեք
անգամ բախտ ունեցայ լսելու իր հրաշունչ
ձառերը՝ որով կը փաստէր թէ «ազգ-միջ-
առանց սեփական ազատ հայրենիքի՝ չկը-
նար ապրիլ, թէ հայ երիտասարդութիւնը
ազգ. ոգւով օժուն երկրորդական կրթու-
թիւն մը պէտք է ստանայ, և թէ այդ ալ-
մայրենի հողին վրայ միայն հնարաւոր
է ու կրնամ չյիշատակել աստ նաեւ հայ-
րենիքի սիրովն ու ցաներովը խորովուած
իր օրտէն պոսթիկազող այս խօսքերը,
«Երանի՛ ձեզ, որ Հայաստանի օդը շնչած
էք: Ես՝ յանձին ձեզ՝ կողովունեմ վարագն
ու Մասիոր. կեանքիս ուխտն է Հայաս-
տանը սեռնել անգամ մը և ապա մեռ-
նիլ...»:

Հայրենիքի դարպարոյ յիշատակներու մեծ ուխտաւորն էր սերնն Զօհրապը՝ որ, սաւազ, քաշկրտուկով տարուեցաւ սակայն հայ գերբնեւու օն կարաւաններու և անոնց թողած գիւղացիներու ընդմէջէն մինչև անոր նուիրական սեմերը (Տիգրանակերտ)՝ հոն անգթօրէն խղիղողուելու համար իր հագեցից վարդգէտի հետ, մինչ հայ մտաւորականութեան և ազգ. շարժման այլ հոյակապ ներկայացուցիչները օրիկ հօրիգոններու տակ նոյն աղետաբեր նեւէին կենթարկուէին իրենց սրտի «մաշկաւոր» իշխանութեան... Ուխտաւորներու այլ կարգին կարեւի՝ է յիշատակել նաև վերայն տարաբախտ ազգակիցները՝ որք իրենց վերջին շունչը նուիրական վարագոյն տարը կուգին փչել « Զնայած ստեղծուած աննպատակ պայմաններին՝ գաղթականութեան հոսանքը գէպի վան շարունակուած է։ Կրնք օր առաջ Դրոշմագետից գիշերով գէպի վան են փախել 400 գաղթականներ։ Փախչելու գէպքեր են եղիր և մեզանում։ Փախչում են սոյի և ժահուան ճիրաններից ազատուելու, թէ ո՞ր — երեւ իրենց էլ չգիտեն, միայն թէ փախչեն, հետանան։ (Տես Ք. Երանսերտի 30 հոկտ. թիւը՝ «Հայրենիքի ձգողութիւնը» և «Հորիգոններ»)։ Միշակի 207 թուին կրիմեանք օր նոյնը կրնեն Աւաշկերտից գաղթականներն ալ, այնտեւ անրեւներու պէտ ծամբաններու վերայ թափուելով ոսկոյն սնունդի և պուտը իսկ յիւ չգործիքներէն։ Ի՞նչ անիմանալի, պաշտելի պիտի ընէի, ձգողութիւն է այդ գէպի արիւնշագանգ ալլ քաղցը հայրենիքը։ Ահ, ինչո՞ւ պէտք է դիմաւորել և գորացնել հայրենավառ ուխտաւորներու այդ շարանները...»

(Հարուսակելի)
Համբարձում ԵՐԱՄԵԱՆ
(Յուսաբեր)

70. P 04 U. U S U. N

Թէկրածէն կը հաղորդեն դեկտ. 10ին
Հետեւեալ տեղեկութիւնները:

Ուստի գործերը գրուեցին Սուղամ-
Պաուզի կերճք սուր երկու շաբաթէ ի վե-
ամբացած էին ապրտամբ գինեւոյ ուտի-
կաններն ա զիւրմաններէն վարձուած մար-
դեր, զիւրման և թիւք ապաշնեի չրս-
մանատարութեան տակ:

Համայնական հանրան բացառած է այժմ
Թշնամին ուսու զօրքերէն Հալածուելո
բուրսովն խառնալով զվնակի մէջ փա

խառն: Վերջին լուրերին նախելով, Ռուսերը
դրաւած են Համատանը:

Այսպէսն էլ մէկ ժողովուրդը պաշարեր է
չերման գրգռիչներէ պետ տօթթէօր Բի-
մէնի տունը և իրմէն պաշաններ է իր
գրաւած բոլոր գրաձեւերը: Տօղէօր Բի-
մէն գինեւոյ ստեղծաններէ շրջապատուելոյ
պաշտպանուած էր բայց առոնք փախան է
գնահին պաշտօնական մղիթին մէջ:

— Համատանէն կը հեռադրեն գեկա-
18ին. և Երէկ, Ղազգին հասած առաջ-
շաախմբի Հրամանատարին ներկայու-
թեամբ, առաւական հիւպատոսարանի գր-
չալը պարզուեցաւ Հանգիստւորապէս: Տե-
ղակած իշխանութիւնները, կղերականու-
թիւնը, քաղաքին ժողովուրդը ջերմ հա-
րակիրութեան ցոյցեր ւրին առաւական գր-
չակին և զօրքերին:

ԳԵՏՐՈՂՐԱԴԻՆ ԶԵՐԱՄԱ ԾՈՎԸ

Պետրոգրադը Սպիտակ ծովին վրայ առաջը հաւաքանգագածի մը հետ կապող 100 հազարամէտրոց երկաթուղի մը շինուելին հաւ լուրը տալուն առթով՝ Պրահայի Փոլիտեքնիկական դպրոցի ղեկավարը հետեւեալ գիտողութիւնն բրած է. «Ինչ որ առաջին տեսութեամբ մը անկարելի պիտի համարուէր, իրականութիւն զարձած է այժմ. Ռուսիա պատերազմական պէտքերը տոկոսման տակ՝ մէկ տարիի մէջ շինելու հաղորդակցութեան հանրայ մը Պետրոգրադի և անառաջը հաւաքանգագածի միջին և այդ հանապարհը սկսած է գործածուիլ Նոյեմբեր ամսին մէջ»

— Ուստի կատարմարութիւնը միջոցն է եղող առած է որ Արիստակէյի նաւաւան-գրատի ճանապարհով երթնելութիւնն ա-յդագրի աշտ ձեռն, աստույցարեկ մի քան նստեր պիտի գործածուին ասոր Համար Հետեապէս, Եորակասոյց Գոյա նաւաւան-գրատի (տաւաղած խառնիւ) և Դարովէ մի նաւաւանգիրտներին միջև կազմակերպուած նաւարկութեան Եոր գծով մէկտեղ, Ու-ստիսն այսուհետեւ միերջներ ստանալու երկու ճանապարհ կուեննայ իր տրամա-գրութեան տակ:

ՊԱՏԵՐԱԶԻՄԱԿԱՆ. ԼՈՒՐԵՐ

Տրամապահանք քանակի ընդհանուր հրա-
մանատար գործարար Ժոֆրե Քառեակ Հա-
մաձալնութեան պատերազմական խորհրդ
գամաղղվին անգամ նշանակուած լինելով
ընդհանուր հրամանատարութեան պալատե-
յան ձեռնադրաւ գործարար Գաղչէնտին ո-
ւանի փառաւոր անցեալ մը և ներկայ պա-
տերազմին մէջ ալ նշանաւոր հանգիստացա-
ւոր Բրդէն օգնականն էր գործարար Ժոֆ-
րի:

ԳԵԺԵՐԻ Ե ՅԻՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆԵՐԻ ՀԵ
 զՈՐԺՈՂ ԱՆԳՂԻՍԿԱՆ ԲԱՆԾԱԿԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒ
 ՀՐԱԺԱՆԱՏԱՍ ԳՐԱՎՈՐ ՖՐԷԶՆՆՈՐ ԲՈՒ
 ՆԱԿԱՆ ԽՈՐԻՔՈՒՄ Է, ԽՈՐՈՂԱԿԱՆ ՎԿԱՆՈՒ
 ՄՈՐ ՀՐԱԺԱՐԱՆԿԱՆ ԽՈՒՄԸ ԻՆԵՐՈՎ, ԴՈՐ
 ԹԱՊԱՆՈՐԴ Ի ԳՆԱՀԱՏԱՌԻՆ ԱՆՈՐ ԲԱՊ
 ԺԱՄԵՅ Ե ՎԿԱՆԺԱՅԻ ԴՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԵՐԻ
 ՖԷԶՆՈՐԵՅԻ ԽՈՒՄԸ ԽՈՒՄԸ
 ԱՆԳՂԻՍԿԱՆ ԲԱՆԾԱԿԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՐԱԺԱ
 ՆԱՏԱՐԱՌԻՆԸ յԱՆՃՈՒՆՅԱՆ ԳՐԱՎՈՐ
 ՀԱՅԿ ՅՈՒԿՄԱՆԻ

— Յո՛րն կառավարութիւնը զաշնակի
աւերութիւններէ պահանջներին զոհացո
տուած լինելով, Ֆրանսացիներն ու Անգ
լիացիները ամրացած բռնակատեղի
վերածած են այժմ Սալոնիկը, Թէհ գրոյ
նէր կը չրլին թէ Բչնածին տոնակոթ
նելով Յամաստանի չէղբորութիւնը մաս
դիւր է յարձակիլ Սալոնիկի վրայ, յայտ
հաստատ չգիտցուիթ թէ ե՞րբ, ինչպէ՞ս
ո՞ր կողմէն։

— Բազմաթիւ գերման զինուորականն
Ա. Կալիս զրկուած են ուր պատերազմ
կած, ստաիւանականն և զանձուրին Դաւիթ

բարեթիւները գրէթէ բուրբոյն իրենց
ձեռք անջուցած են: Այդ բանը շատ մը
թիւրք բարձրաստիճան պաշտօնատարներին
կողմէն խուչ տրատւիջներին պատճառ զար-
ձած է:

— Գերմանները կը ջանան թիւրքերի ա-
ջակցութեամբ արշաւանք մը կազմել Ե
գիպոսոսի վրայ, բայց Անգլիան նախա-
պատրաստուած լինելով ասոր դէմ, տա-
րակցոյ իկայ որ այդ նոր արշաւանքն ալ
Շեին պէս անխաղաղութեան կը դատաւարա-
ւի, մեծ կորուստներ պատճառելով թիւր-
քերին։

ԻՄ ԿՈՒՑՈՒՄ ԵՐ

ԾԱԽՈՒ ԳԻՐՔԵՐ

Արևելիոյի խմբագրատան մէջ ծախու
կը գտնուին, ի միջի այլոց, և հետեւեալ
գիրքերը, որոնց արժէքները նշանակուած
են իրենց առօրէն:

Մարտէյէն դուրս գրկելու նախապար-
հածախքը գնողին վրայ է. ուստի հաշ-
ւի գիւրումը նախ համար կը նշանակենք թէ
Մարտէյի մէջ ծախուելու գիններն են թէ
փոստով ուրիշ քաղաք գրկուելու գինները
(Այս վերջինները փակագծի մէջ գրուած
ներն են ։) Արժէքը կանխիկ շտապ
ւած գիրք չդրուիր ։ Արձանագրուած (re-
commandé-registré) ծրարով ստանա-
ւագողները պէտք է 25 օանդիմ աւելի դրո-
կին իւրաքանչիւր ծրարի համար որ 2 փ-
լօէն աւելի պէտք չէ կ'ընէ ։

Ընտիր Հայկազունը պատկերազարդ. Գ
տպգր. 2 ֆ. և 50 ամեղիմ. (3 ֆր.)

Հ. Գ. Զարբանեյիան Պատմութիւն
նայկական տպագրութեան, տպարան
ԹԵՆԷՆ ՄԻՆ, տոմար 1,30 (1,50):

Հ. Ա. Գոնտար՝ Տրան. — ԲԱՌԴԻԲԻ
ԳԱՂ.Գ. - ՀԱՅ. ՎԵՆԵՐԻԿԱ Ս. ՂԱԿԱՐ
1914: Գ.Բ. 1 ք. 10 (1, 20):

Գրպանի փորագրի բառարան մ'է 71
երեսներէ քաղկազած, տաճնագին, և Ֆրան-
սերէն գրէթէ բոլոր զործածական բառե-
րը պարունակող, վերջը գրուած է նաև
անկանոն քայերի խոնարհումը)

Հ. Ա. Գոնտադճեան. Գ.ԲԱՆԻ
ԲԱՌԱՐԱՆ, ՀԱՅ-ԳԱՂՂ. 1914.

Մանր տատերով ու մաքուր սպաղարու-
թեամբ 360 երեսներէ բաղկացած բառ-
գրքով մ'է որ 5.000ի չափ բառ կը պա-
րունակէ և վերջն ալ ընտանեկան կարգ մ'
խոսակցութիւններ գրուած են, ֆրանսա-
կան բացատրութեան սենթիք ժաննօթացու-
նելու համար) 1 ֆր. 05 (1,10)։

Եզովորս (Յոյն երեւելի առակախօսի
կենսագրութիւնը և իր 300է աւելի իմաս-
տալի, գրառցունող և կրթող պատկները կ'
պարտնակէ: Ամէն մէկ առակի վրայ անա-
բարոյական իմաստը գրուած է Թէ՛ գրա-
բար և Թէ՛ աշխարհաբար երկու տող ոտա-
նաւորով, առակին տակն ալ աշխարհաբա-
րուած խրատական բացատրութիւն մը
գրարար 8 տող ոտանաւոր: Առակները բա-
ցատրող բազմաթիւ պատկերներով զար-
դարուած է: Կը բաղկանայ 540 երեսներով
բաց ի պատկերներին յատկացուած երե-
սներէն: Գ Խաղարկ, 2 ֆր. և 30 սնդմ. (2,60

STOP — or RISKY

У ОДНОУМЪЛЪ
У ОДНОУМЪЛЪ

Le Gérant : François CARRIÈRE.
Marseille. — Imprimerie du Midi